УДК 378.2:63:57:001.89(477)(091)

ЛОМОНОСОВ-ГЕЙЕР П. М. (1866? – 1909) – ЗАБУТА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ АГРОБІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ

Вергунов В. А.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії агарних наук України
E-mail: dnsgb_uaan@ukr.net

Отримання державності природньо змусило переглянути власних пантеонів слави й, тим паче, пам'яті, зумовило новий методологічний підхід щодо визначення: хто справжній українець – той хто виключно народився на благодатних землях теперішньої країни чи можливо ще й той, який їх прославив…?! Як наслідок, написано тисячі різноманітних публікацій, що дозволили розмежувати в межах теперішніх територіальних кордонів України від багатовікової спільної Вітчизни й не тільки з росією відносно своїх героїв та їх звитяг заради майбутнього. Крім того, чисельними розвідками доведено, що ціла когорта представників інших народів і націй, талант та потенціал, яких всебічно розкрився саме в часи перебування на сучасних українських землях, заради майбутнього нашої нації. Однак за різних обставин, вони – свідомо через політиканство, особливо в добу радянщини, в українській історії викреслені з пантеонів пам'яті й, як наслідок, «розчинилися» аж до сьогодення в часі... Таких особистостей не просто – безліч, а й неймовірна кількість для різних складових культурно-просвітницького середовища нашої держави. Значний їх прошарок знаходиться в пошуку науково-освітнього сегменту надзвичайно політизованого українського суспільства. Неодноразово в такому пересвідчувався в розрізі: аграрна наука, освіта та техніка. Враховуючи, що, на власне переконання, одним із головних здобутків незалежності є можливість неупереджено та контекстово переглядати українську історію і навіть концептно та персоніфіковано, вже не одне останнє десятиріччя так і роблю. У першу чергу, відносно зародження, становлення і розвитку сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань та організації, а також наймолодшої складової сучасного

природознавства та культури нації з широким і максимально неупередженим персоніфікованим наповненням або виключно зробленого на користь процвітання загальної справи. Незважаючи на вже стверджене, продовжую у процесі дослідження відкривати нові факти й імена та головне – доповнювати історію агробіологічної науки в Україні новим змістом через події еволюційного поступу. Черговим, на власне переконання, відкриттям стала постать Павла Михайловича Ломоносова (після одруження додав до свого прізвища ще – Гейер). Жодне довідкове видання як часів царської, так і радянської доби української історії, так і Білорусії та Росії не надає його навіть загальної біографії і, тим паче, – зазначено про його благі діяння для потреб вітчизняної науково-освітньої агрономії. Уся сьогоднішня бібліографія має виключно констатуючий і фрагментарний характер.

Упродовж більше п'яти років, відштовхуючись від двох невеличких некрологів про його смерть, систематизував загальну картину життя та творчих його звитяг на благо агробіологічної науки та освіти, продукування новітнього та інноваційного протягом 1990 – 1909 років, включаючи суспільну діяльність. Вона розпочалася після того як, на запрошення Правління, створеного в 1886 р. Лохвицького товариства сільських господарів, П. М. Ломоносова як одного з кращих випускників Горигорецького середнього сільськогосподарського (землеробського) училища з дипломом агронома 1 розряду та отримання звання «особистого дворянина», передбаченого «Статутом» закладу, в 1890 р. призначають інструктором по тютюнництву (за сумісництвом повітовим агрономом) Департаменту землеробства. Того року вчений розробляє програму експериментаторства та створює й очолює третю в Російській імперії (й Україні) постійну діючу казенну дослідну інституцію у вигляді – Лохвицької дослідної тютюнової плантації. Вона, до речі, стала першою казенною спеціалізованою галузевою інституцією в країні.

Протягом 1890 – середина 1895 рр., на підставі власних польових експериментів, П. М. Ломоносов відпрацював так звану, – лохвицьку (полтавську) технологію вирощування тютюну. Тим самим, ще й вдалося ствердити поняття «культури тютюну». Усі результати узагальнив у брошурі «Тютюн – Махорка», що вийшла значним накладом в 1899 р. спочатку в Санкт-Петербурзі, а потім

– Полтаві та Лохвиці. Вона стала, для свого часу, такою собі, – без перебільшення, настільною книгою усім бажаючим займатися надзвичайно прибутковим промислом. Паралельно, на створеному та очолюваним теж ним Лохвицькому дослідному полі, розробив лохвицьку (полтавську) технологію вирощування гречки й обґрунтував теорію, методологію на широкій науковій основі поняття її культури. У 1892 р. створив й очолив дослідно-показовий бджільник та розробив конвеєр олійних культур для забезпечення практичного бджільництва. Увесь процес напрацьованого на Полтавщині потім використав для потреб організації надання агрономічної допомоги сільському населенню на Північному Кавказі (Грузії) протягом 1895 – середина 1899 рр., працюючи в регіоні теж, як відряджений, на посаді інструктора по тютюнництву Департаменту землеробства. Власний план «онаучування», цього, як він писав «безкультурного» краю, виклав на нараді по тютюнництву, організованої Імператорським Кавказьким товариством сільського господарства в 1898 році. Він був прийнятий для реалізації, включаючи створення зразкової показової ферми, галузевого товариства та новітніх принципів рентабельного господарювання на землі. Чергові проблеми зі здоров'ям (хвороба серця) змусили повернутися до більш сприятливого клімату, а саме: на Полтавщину. З 1.10.1899 р. призначається Департаментом землеробства управителем (директором) приватного Жабківського нижчого сільськогосподарського ремісничого училища 2-го розряду імені Г. А. Залужного в с. Жабки Івахницької волості Лохвицького повіту Полтавської губернії. Радикально змінивши підхід до навчання шляхом прогресивної програми ремесел професора В. П. Горячкіна, що дозволила введення в чотирьохрічному циклі освітньої підготовки на користь максимально можливого запровадження закріплення практичними навичками тих, хто навчається, дав змогу закладу досить швидко отримати перший розряд. Окрім цього ще й додаткову фінансову підтримку Полтавського губземства як на освітній процес, так і відкриття показового дослідного поля. У 1903 р. П. М. Ломоносов відкриває та очолює Жабківське товариство сільських господарів, а також окремо й кредитне товариство для молоді. Варто також згадати його внесок у теорію та практику «землеробської механіки» через

проведення конкурсів по впровадженню сільськогосподарського ремаенту для потреб розвиваючої агроінженерної промисловості. Випускники училища отримали її затребуваність на рівні не лише регіону, а й країни.

Для передачі досягнутих позитивних результатів на ниві освітньої підготовки П. М. Ломоносов запрошується з доповіддю на різного рівня професійні зібрання, включаючи загальнодержавного значення, друкує статті в провідних галузевих часописах країни, включаючи брошури. Остання з них вийшла в 1909 році й була видана у вигляді практичних рекомендацій за результатами експериментів на Жабківському дослідному показовому полі по вирощуванню стійких врожаїв озимого жита та пшениці. До речі, вони як і попередні отримані в Лохвиці, відзначались чисельними нагородами навіть міжнародних галузевих виставок. Тільки передчасна смерть від розриву серця завадила надзвичайно оригінальному вченому-організатору та популяризатору галузевого науково-освітнього процесу реалізувати свій унікальний талант й потенціал. Нашою бібліотекою підготовлено до друку збірку обраних праць П. М. Ломоносова-Гейера. До неї увійшло 34 доступних його публікацій. Тим самим ми, виконуємо одну з головних статутних своїх функцій по створенню національної сільськогосподарської бібліографії. Готується окрема дисертація про його життєпис і звитяги заради майбутнього історично й еволюційно аграрної держави Україна. Продовжуємо й подальші історичні розвідки відносно П. М. Ломоносова-Гейера. Вони обмежені відсутністю отримати достовірні архівні документи, в першу чергу «Формулярний список інструктора по тютюнництву Департаменту землеробства», як, до речі, й відповідних документів за часи перебування в Грузії. На жаль, не маємо його фото й не вдається віднайти всі опубліковані ним статті із-за зміни прізвища та їх публікацію під криптонімами. Тим не менше, доступні інформаційні матеріали дозволяють говорити про значний, на жаль, забутий, внесок П. М. Ломоносова-Гейера для розвитку різних напрямів агрономічної науки в Україні наприкінці XIX – початку XX сторіччя. Вихід наприкінці біжучого року збірки обраних його праць дозволить кожному зацікавленому в цьому особисто пересвідчитися.